

การประเมินผล

โครงการปรับเป็นเกษตรกรรมทางเลือก
ภายใต้โครงการปรับโครงสร้างการผลิตข้าว ปี 2559

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ธันวาคม 2559

การประเมินผล

โครงการปรับเปลี่ยนเกษตรกรรมทางเลือก ปี ๒๕๕๙

๑. สาระสำคัญของโครงการ

โครงการปรับเปลี่ยนเกษตรกรรมทางเลือก เป็นโครงการย่อย ภายใต้โครงการปรับโครงสร้างการผลิตข้าว ซึ่งเป็นโครงการสำคัญตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาาราคา และผลผลิตข้าวตกต่ำในพื้นที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว โดยส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือกให้แพร่หลายสู่เกษตรกร มีรายได้เพิ่มขึ้น มีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ ส่งเสริมการรวมกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง มีความมั่นคงทางอาหาร ดำเนินการในพื้นที่ ๔๐ จังหวัด ชวนาเป้าหมาย ๙,๔๕๐ ครัวเรือน พื้นที่ ๒๘,๓๒๐ ไร่ ในปี ๒๕๕๙ ได้รับงบประมาณ ๓๙.๘๕ ล้านบาท โดยมีกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) ที่ต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปทำกิจกรรมทางเลือกที่เหมาะสมยิ่งกว่า โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาาราคาและผลผลิตข้าวตกต่ำในพื้นที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว
- เพื่อส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือกให้แพร่หลายสู่เกษตรกร เพื่อให้ชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง มีความมั่นคงทางด้านอาหารอย่างเพียงพอและยั่งยืน

๒. วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

ประเมินผลสำเร็จด้านผลผลิต (Outputs) และผลเบื้องต้นหรือผลกระทบระยะสั้น (Effects) ของโครงการ และประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรในพื้นที่โครงการ

๓. ขอบเขตของการประเมินผล

- ด้านพื้นที่ พื้นที่โครงการ ๔๐ จังหวัด
- กลุ่มเป้าหมายที่ทำการประเมินผล เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
- ช่วงเวลา ช่วงเวลาของข้อมูล ปีงบประมาณ ๒๕๕๙

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมินผล

สำรวจข้อมูลระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง สิงหาคม ๒๕๕๙ สัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน ๓๔๓ ราย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจำนวน ๘๓ ราย ในพื้นที่ ๒๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัด ขอนแก่น บึงกาฬ มุกดาหาร หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู ร้อยเอ็ด นครราชสีมา ชัยภูมิ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ เลย ศรีสะเกษ มหาสารคาม ยโสธร นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ บุรีรัมย์ พะเยา ตาก พิษณุโลก อุดรดิตถ์ และเพชรบูรณ์

๕. ผลการประเมินผล

ประเด็น	ผลการประเมินผล
๑) ปัจจัยนำเข้า	
๑.๑) งบประมาณ	(๑) มีการเบิกจ่ายงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการทั้งสิ้นจำนวน ๓๙,๖๑๖,๕๕๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๔๒ ของงบประมาณที่ได้รับจัดสรรจำนวน ๓๙,๘๔๗,๘๐๐ บาท (๒) ความเพียงพอของงบประมาณ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นว่างบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพียงพอต่อการดำเนินโครงการในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔๒ ระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ ๓๙.๐๒ และระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๖ เนื่องจากเกษตรกรต้องการเงินทุนในการปรับสภาพพื้นที่ให้สามารถทำเกษตรผสมผสานได้

ประเด็น	ผลการประเมินผล
	(๓) งบประมาณที่ได้รับทันต่อการดำเนินโครงการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องดี ได้รับงบประมาณทันต่อการดำเนินโครงการในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๔๙ ระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๖๖ และระดับน้อยคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๕
๑.๒) องค์กร/หน่วยงานดำเนินการ	(๑) มีหน่วยงานในสังกัด กษ. ร่วมบูรณาการจำนวน ๖ หน่วยงาน ได้แก่ กสท. ปม. พด. ปศ. กสส. และ สศก. (๒) มีหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ และเอกชนร่วมดำเนินงาน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สบคต. ๕.ก.ส. อบต. กศน. บริษัท เมล็ดพันธุ์ศรแดง จำกัด บริษัท กรุงเทพโปรดิเวีย จำกัด (ตรวจวิเคราะห์ดิน) และโรงงานน้ำตาล
๑.๓) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ	- มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้นจำนวน ๙,๓๘๕ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๔๒ ของเป้าหมาย ๙,๔๔๐ ครัวเรือน เนื่องจากเกษตรกรในจังหวัดลำปางและจังหวัดตาก มีข้อจำกัดในด้านความเหมาะสมของพื้นที่และเอกสารสิทธิ์ โดยพื้นที่เป้าหมาย (พื้นที่ไม่เหมาะสมในการปลูกข้าว) ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่ม เมื่อมีฝนตกจะมีน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน และเกษตรกรไม่มีเอกสารสิทธิ์เป็นของตนเอง
๑.๔) พื้นที่เข้าร่วมโครงการ	- มีพื้นที่เข้าร่วมโครงการรวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๘,๑๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๔๒ ของเป้าหมาย ๒๘,๓๒๐ ไร่ โดยพื้นที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับเงื่อนไขที่กำหนด ดังนี้ (๑) การถือครองที่ดินของเกษตรกร ร้อยละ ๙๖.๗๙ เป็นเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ์ ร้อยละ ๓.๒๑ เกษตรกรได้ทำฟรี โดยผู้ถือเอกสารสิทธิ์เป็นคนในครอบครัวและญาติ (๒) พื้นที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดอยู่นอกเขตชลประทาน (๓) แหล่งน้ำสำรองทางการเกษตร พื้นที่เข้าร่วมโครงการร้อยละ ๗๖.๓๘ มีแหล่งน้ำสำรองในพื้นที่การเกษตรของตนเอง เช่น สระน้ำในไร่นา น้ำบาดาล เป็นต้น ร้อยละ ๒๓.๖๒ อาศัยแหล่งน้ำสำรองจากแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือแหล่งน้ำสาธารณะ
๒) ผลได้	
ภาพรวมการดำเนินกิจกรรมของโครงการ	- กิจกรรมภายใต้โครงการดำเนินการได้เฉลี่ยร้อยละ ๙๙.๓๘ ของเป้าหมายที่กำหนด ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ดังนี้ (๑) การส่งเสริมการรวมกลุ่มดำเนินการได้ (๒) การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือก และ (๓) การจัดทำแปลงทางเลือก
๒.๑) การส่งเสริมการรวมกลุ่ม	(๑) การส่งเสริมการปรับเปลี่ยนการผลิตดำเนินการโดยการจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อจัดทำแผนการผลิต และแผนการอบรมตามความต้องการของกลุ่ม โดยมีการจัดตั้งกลุ่มทั้งสิ้นจำนวน ๔๖๙ กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๓๖ ของเป้าหมาย ๔๗๒ กลุ่ม จากการสำรวจกลุ่มที่จัดตั้งจำนวน ๖๑ กลุ่ม พบว่า (๑.๑) สมาชิกมีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวแทน คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๐๑ (๑.๒) สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิต คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๖๔ สมาชิกบางส่วนไม่มีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวแทนและวางแผนการผลิต เนื่องจากเกษตรกรมีข้อจำกัดด้านเวลาในการเข้าร่วมประชุมกลุ่ม (๒) การจัดทำแปลงตัวอย่าง มีกลุ่มที่คัดเลือก/จัดตั้งแปลงตัวอย่างแล้วคิดเป็นร้อยละ ๗๒.๑๓ โดยแปลงตัวอย่างทุกแปลงมีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แล้ว สำหรับกลุ่มที่ยังไม่ได้คัดเลือก/จัดตั้งแปลงตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘๗ เนื่องจากยังไม่ได้จัดประชุมกลุ่ม
๒.๒) การถ่ายทอดความเกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือก	(๑) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการร้อยละ ๙๓.๕๙ ได้รับถ่ายทอดความรู้ และร้อยละ ๖.๔๑ ไม่ได้รับ เนื่องจากเกษตรกรมีข้อจำกัดด้านเวลา และเกษตรกรบางรายมีประสบการณ์ ความรู้ และความชำนาญอยู่แล้ว (๒) เกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ร้อยละ ๓๙.๔๐ ได้นำความรู้ไปใช้ในระดับมาก ร้อยละ ๔๖.๒๖ นำไปใช้ระดับปานกลาง และร้อยละ ๑๔.๓๔ นำไปใช้ในระดับน้อย เนื่องจากเกษตรกรบางรายเพิ่งเริ่มทำการปรับเปลี่ยน
๒.๓) การจัดทำแปลงเกษตรกรรมทางเลือก	(๑) จัดทำแปลงเกษตรกรรมทางเลือกจำนวน ๙,๓๘๕ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๔๒ ของเป้าหมาย ๙,๔๔๐ ครัวเรือน

ประเด็น	ผลการประเมินผล
	(๒) เกษตรกรดำเนินการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมทางเลือกแล้วเสร็จคิดเป็นร้อยละ ๗๔.๐๕ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจำนวน ๙,๓๕๕ ครัวเรือน ร้อยละ ๒๕.๙๕ อยู่ระหว่างทำการปรับเปลี่ยน
๒.๔) การสนับสนุนปัจจัยการผลิต	(๑) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ร้อยละ ๘๖.๗๓ ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว ต้นกล้ามะนาว มะม่วง พันธุ์ปลา เป็นต้น และมีเกษตรกรที่ยังไม่ได้รับปัจจัยการผลิตร้อยละ ๑๓.๒๗ เนื่องจากอยู่ระหว่างจัดซื้อ (๒) เกษตรกรที่ได้รับปัจจัยการผลิต นำไปใช้ประโยชน์แล้วคิดเป็นร้อยละ ๙๐.๓๙ และยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์คิดเป็นร้อยละ ๙.๖๑ เนื่องจาก เพิ่งเริ่มดำเนินการปรับเปลี่ยนเกษตรกรบางรายประสบปัญหาภัยแล้งทำให้ปัจจัยการผลิตบางส่วนเสียหาย และเกษตรกรบางรายต้องรอเก็บเกี่ยวผลผลิตเดิมก่อน
๓) ผลกระทบระยะสั้น	
๓.๑) การปรับเปลี่ยนพื้นที่ของเกษตรกร	- เกษตรกรทำการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวที่ไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกร้อยละ ๓ ไร่ โดยคิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓๕ ของพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ยของเกษตรกรจำนวน ๑๓.๔๒ ไร่ต่อราย
๓.๒) การขยายผลในชุมชน	- ยังไม่เกิดไม่มีกิจกรรมต่อเนื่อง และยังไม่มีการนำความรู้ไปขยายผลในพื้นที่อื่นของเกษตรกร และในชุมชนตามผลที่คาดว่าจะได้รับของโครงการ เนื่องจากเป็นช่วงแรกของการปรับเปลี่ยนการผลิตของเกษตรกร และบางพื้นที่ยังอยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยน
๓.๓) การลดรายจ่ายและมีอาหารบริโภคในครัวเรือน	- เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตร้อยละ ๒๕.๓๖ มีรายจ่ายค่าอาหารในครัวเรือนลดลงเฉลี่ย ๑,๑๓๑ บาทต่อเดือน โดยลดรายจ่ายจากการนำผลผลิตที่ได้มาบริโภคในครัวเรือน เช่น ปลา กุ้ง ผักสวนครัว เกษตรกรร้อยละ ๗๔.๖๔ ยังไม่สามารถลดได้ เนื่องจาก ยังไม่มีผลผลิต และบางรายนำผลผลิตที่ได้ไปขายทั้งหมด
๔) ความพึงพอใจของเกษตรกร	- จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการในด้านต่างๆ โดยกำหนดระดับความพึงพอใจ ๓ ระดับ คือระดับ มาก ปานกลาง และน้อย โดยกำหนดค่าคะแนนเท่ากับ ๓, ๒ และ ๑ ตามลำดับ และกำหนดระดับความพึงพอใจจากคะแนนเฉลี่ยดังนี้ ระดับ “มาก” มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง ๓.๐๐ - ๒.๓๔ คะแนน ระดับ “ปานกลาง” มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง ๒.๓๓ - ๑.๖๗ คะแนน ระดับ “น้อย” มีคะแนนเฉลี่ยระหว่าง ๑.๖๖ - ๑.๐๐ คะแนน ผลการวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจ ต่อ (๑) การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (๒) การพัฒนาภูมิการผลิต (๓) การถ่ายทอดความรู้ และ (๔) การส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิต ในระดับ “มาก” ทั้ง ๔ ด้าน โดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๗, ๒.๗๒, ๒.๗๔ และ ๒.๗๗ ตามลำดับ ทั้งนี้คะแนนเฉลี่ยด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิตน้อยกว่าด้านอื่น เนื่องจากมีเกษตรกรบางรายยังไม่ได้รับปัจจัยการผลิต
๕) ข้อเสนอแนะ	(๑) ข้อเสนอแนะของเกษตรกร (๑.๑) ต้องการให้สนับสนุนการปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นเงิน เพื่อให้เกษตรกรซื้อปัจจัยการผลิตได้ตรงกับความต้องการของตนเอง (๑.๒) ต้องการให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนเงินทุนในการปรับสภาพพื้นที่ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก (๑.๓) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรกำหนดนโยบายในการสนับสนุนปัจจัยการผลิตอย่างต่อเนื่อง ๒ - ๓ ปี แรกของการปรับเปลี่ยน (๑.๔) ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามผลและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง (๒) ข้อเสนอแนะของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (๒.๑) ควรจัดสรรงบประมาณในการอบรมถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร เนื่องจากต้องใช้อุปกรณ์ และเอกสารประกอบการถ่ายทอดความรู้

ประเด็น	ผลการประเมินผล
	(๒.๒) ควรมีมาตรการสนับสนุนแหล่งน้ำสำรองในพื้นที่การเกษตร เช่น การขุดบ่อเก็บกักน้ำ การขุดบ่อบาดาล เป็นต้น แก่เกษตรกรที่ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการแต่ขาดคุณสมบัติดังกล่าว ทั้งในรูปแบบของการสนับสนุนทั้งหมดหรือเกษตรกรจ่ายเงินสมทบ
	(๓) ข้อเสนอแนะของผู้ประเมินผล (๓.๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมบูรณาการในการติดตามและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรที่อยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนการผลิต ให้สามารถดำเนินการแล้วเสร็จครบตามเป้าหมาย ตลอดจนติดตามและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนแล้วเสร็จอย่างต่อเนื่อง (๓.๒) ควรจัดเตรียมแนวทางการสำรวจ และเกณฑ์การพิจารณาการปรับเปลี่ยนการผลิตของพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ จากพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสม (N) ปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรผสมผสาน เพื่อนำไปปรับฐานข้อมูลใน Agri-Map ต่อไป